The possibility of applying port customs is provided by Art. 78 of the Code of Merchant Shipping of Ukraine. In addition to ports, the customs of merchant shipping are widely used. For example, in accordance with Art. 6 (concerning the permission to include in the agreements provided by the Code of Merchant Shipping of Ukraine, conditions on application of foreign legislation and customs of merchant shipping in case the parties may deviate from its rules in accordance with the current Code); art. 71 (in emergency cases, when the vessel has to be on the high seas for a long time and the body of the deceased cannot be saved, the captain of the vessel has the right to give the body to the sea according to maritime customs, about which the corresponding act is made and the corresponding record is made; Art. 146 (cargo is placed on the ship at the discretion of the captain, but can not be placed on deck without the written consent of the sender, except for cargo, the carriage of which on deck is allowed in accordance with applicable rules and customs); art. 293 (concerning the possibility of determining the type of accident, calculating the size of the general accident and compiling the dispatch by the dispatcher in conditions of incompleteness of the law) of the Merchant Shipping Code of Ukraine of May 23, 1995.

Key words: transport, transport law, transport system.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.51

УДК: 347.51

Н.Т. ДУБИЦЬКА

*Наталія Тарасівна Дубицька, адвокат, здобувач
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

ORCID: 0000-0001-7585-5431

МЕЖІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Донедавна у своїх наукових працях дослідники мало говорили про межі *відповідальності*, а то й не порушували цю тему взагалі. **Постановка проблеми:** отже, назріла проблема, по-перше, дослідити це явище в українській правовій науці, по-друге, дати авторське визначення і, зрештою, окреслити детермінанти меж відповідальності у приватному праві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі вчені¹ (у колективній монографії «Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення», підготовленій фахівцями різних галузей права за редакцією Р.А. Майданика, цивільно-правовій відповідальності, яка настає незалежно від вини (присвячено окремий підрозділ), вважали, що цивільна відповідальність має принцип відповідальності незалежно від вини» (відрізняємо «без вини», не тотожні поняття) і цим пояснювали й підстави звільнення від відповідальності, коли, зокрема, є певний «вихід за межі винного діяння». Але ніхто так і не окреслив цього питання у своєму дослідженні.

*Знавці цивільного права вжили термін «логічні межі» з метою покращення правового регулювання заходів процесуального примусу та юридичної відповідальності в цивільному процесі*². Чи тотожні термінопоняття «межі» відповідальності у приватному праві і вищезазначене «логічні межі»?

Мета даної статті. Це питання потрібно дослідити з огляду на значимість галузі приватного права та місця приватної відповідальності у праві взагалі. І це буде відповіддю на питання.

Так склалося історично, що первинна природна форма реалізації права у Стародавньому Римі передбачала застосування відповідальності за правопорушення шляхом санкціонування кровної помсти з метою задоволення інтересів потерпілого. Мірою відповідальності був *talio*. І це справедливо. Лише після того, як зникає уявлення про кровну помсту, формується інститут *obligationes ex delicto*. При цьому *delicta* та *crimena* розрізнялися лише за класифікацією порушених інтересів (відповідно, приватних та публічних). Перше тягло за собою відшкодування шкоди, друге – передбачало публічність покарання. Як видається, логічні рамки правової відповідальності лежать в основі юридичної відповідальності. Правова відповідальність – це відповідальність, що встановлюється згідно з вимогами ідеального (природного) права, його цінностей. Вона тісно пов'язана з принципами свободи, справедливості та рівності.

Щодо інших різновидів юридичної відповідальності, то маємо різноманітні за своєю спрямованістю та функціональним призначенням законодавчі приклади. Наприклад, ст. 219 ГК встановила межі господарсько-правової відповідальності, а також випадки, в яких розмір відповідальності учасника господарських відносин може бути зменшено або такий суб'єкт може бути звільнений від відповідальності.

За загальним правилом (ч. 1 ст. 219 ГК) за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленім за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено ГК та іншими законами.

Засновники суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями цього суб'єкта, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта. Наприклад, учасники товариства з додатковою відповідальністю у разі недостатності майна товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного

з учасників (ч. 4 ст. 80 ГК); учасники повного товариства несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (ч. 5 ст. 80 ГК); таку ж відповідальність несуть і повні учасники командитного товариства (ч. 6 ст. 80 ГК). Інший приклад: об'єднання підприємств не відповідає за зобов'язаннями його учасників, а підприємства-учасники не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором або статутом об'єднання (ч. 4 ст. 123 ГК).

Згідно з ч. 3 ст. 219 ГК суд має право зменшити розмір відповідальності або звільнити відповідача від відповідальності, якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) другої сторони зобов'язання. Але чи справедливим є це? Здавалося б, на риторичне запитання немає однозначної відповіді, адже величина «справедливості» – явище відносне. Однак, коли має місце так звана «змішана» відповідальність, то поєднуються комплексні види правовідносин первинно, кожна зі сторін має свій самостійний статус вимагати відшкодування завданої йому шкоди. Якщо ж остання не була узгоджена сторонами в договорі, то суб'єкт таких правовідносин вправі (і в такому цивільному делікті, такий алгоритм вирішення проблеми буде цілком обґрунтованим і законним) діяти на власний розсуд і доводити в суді самостійно (чи із залученням адвоката) завдану йому шкоду. Саме обсяг і розмір такої шкоди тоді будуть і мірою, тією правовою межею відповідальності особи правопорушника. Позаяк, вважаємо, що ці та інші питання визначення розміру шкоди, зокрема моральної, потребують окремого юридичного дослідження.

Розмірковуючи далі в цьому руслі щодо аналізу прикладів у чинному законодавстві визначення меж відповідальності, треба зауважити про такий: «Частиною 4 ст. 219 ГК встановлено, що сторони зобов'язання можуть передбачити певні обставини, які через надзвичайний характер них обставин є підставою для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через зазначені обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких обставин». Очевидно, що тут йдеться про обставини непереборної сили (форс-мажорні обставини).

Крім того, відповідно до ст. 617 ЦК особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку. Проте згідно з ЦК не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

Видається більш правильно говорити про межі приватної відповідальності в контексті захисту прав і свобод людини і громадянина. Оскільки на сьогодні є розширений перелік правомочностей суб'єкта правовідносин, то не варто говорити про те, що за умови відсутності відповідної норми права про порушення права людини останнє не буде вважатися порушенням. Тобто в контексті розгляду та аналізу правовідносин приватноправових можемо говорити про те, що логічно припускати так звані рамки (межі) відповідальності в кожній конкретній ситуації.

Тож виникає запитання: «межі відповідальності» – це розмір шкоди, характер і глибина моральної шкоди, яка визначається у розмірі, як правило, не більше майнової. І відповідь на це питання має бути ствердною.

Видається, що саме принципи, основоположні засадничі підвалини приватного права «справедливість, добросовісність і розумність» мають бути тими детермінантами для встановлення меж відповідальності. Така практика існує й сьогодні, зокрема, суддя оцінює справу за своїм внутрішнім переконанням, нововведенням в цьому ракурсі стало право судді вибирати норму права, якщо потрібно захистити порушене, невизнане, оспорюване право особи чи інтерес. І не випадково, адже, видається, це не є дискрецією суду, а так званою «інваріативною» імпліцитною поведінковою концепцією, яка сприятиме правосуддю *вийти за межі середнього рівня кваліфікації самими громадянами часто, то здійснити правосуддя якісно.*

У руслі аналізу останніх змін до чинного законодавства та взагалі наукової літератури перед дослідниками часто постають запитання: «чи лише розмір та характер шкоди є тими детермінантами визначення меж відповідальності? Чи достатньо лише матеріальної та/або моральної шкоди, чи можна віднести і до якого ж виду відповідальності, скажімо, вибачення у пресі або оголошене публічно?! Адже чи особа (людина) понесла певні моральні страждання? І чи є це моральна шкода? Не думаємо. Видається в межах кваліфікації правопорушення (делікту) досить часто треба розширювати перелік різновидів одного виду відповідальності для більш точного та ефективного захисту людини. Це можна обґрунтувати, на наше переконання, й тим фактом, що на сьогодні відсутній законодавчий чи навіть доктринальний приблизний перелік прав і свобод та види порушень за них. Так. В умовах реформування правової системи в Україні це було б і недоречно. Відтак, не зовсім аргументованим буде встановлювати чи обмежувати різновиди відповідальності за найскладніші види правопорушень у сфері приватноправових відносин, більш правильно буде говорити про встановлення логічних меж до розміру та характеру.

Не оминула ця проблематика і так званої «подвійної» відповідальності, яку ми дефініціювали у своїх попередніх працях як «поліфонізм (дуалізм)». Адже, як відомо, із загальної теорії права, за одне і те ж правопорушення може застосовуватися лише одне (абсолютно визначене або відносно визначене) стягнення у рамках одного виду юридичної відповідальності (так звана «одноразова відповідальність»). Відразу постає запитання: чи можливе застосування одночасно й штрафу, й пені, трьох відсотків річних та відшкодування моральної шкоди за одне правопорушення (делікт)? Скажімо, у ст. ст. 621, 622, 623, 624, 625 ЦК України йдеться про специфіку відповідальності за порушення грошового зобов'язання. *Так, у боржника, який сплатив неустойку і відшкодував збитки, завдані порушенням зобов'язання в натурі, можна стягнути за рішенням суду додаткові витрати компенсаційного характеру, якщо інше не встановлено договором чи законом. Але це правило діє лише в тому випадку, якщо інше не прописано в договорі, Тобто пріоритетом виступає договірна відповідальність в сфері перетину різних правовідносин. Якщо ж в договорі не передбачено чітко види та межі відповідальності, то потерпілий доводить в суді завдану йому шкоду. «Тонка межа», як*

кажуть, у стрімкому розвитку різних правовідносин, «немає єдиної демаркаційної лінії у поділі правовідносин за критерієм інтересу» (відомий вислів професора Покровського³). Хоча, на нашу думку, остання теза потребує перегляду. Як видається, треба встановити на законодавчому рівні межі розміру моральної шкоди, не перекладаючи на «плечі» цивілістів той факт, що така шкода не може бути більша як матеріальна в одному складі правопорушення. Адже така «калька» сприймається зарубіжними вченими як «совок пострадянський» і не більше. Нові інформаційні види правовідносин вимагають посиленої уваги правників у сфері визначення тієї межі, коли має бути гуманний підхід і розумний баланс «справедливості». Тому не єдиними детермінантами запропонованої формули визначення меж відповідальності є «добросовісність, розумність і справедливість».

Але проблему «одноразового» характеру цивільної відповідальності можна спробували вирішити й таким чином: зокрема, у ст. 16 ЦК України є перелік способів захисту прав та інтересів особи, який вимагає розширеного тлумачення.

Між тим, треба по-іншому поглянути на цей перелік, який вже досить довго вважається в нашій науці аксіоматичним. Зокрема, це стосується й порівняльного аспекту засобів захисту та заходів цивільної відповідальності. Точка зору про їх самостійні статуси не враховує того, що невігідні, несприятливі наслідки (обтяження) майнового характеру і є одночасно заходами захисту. Хіба ж останні не покликані захистити відповідне право особи, яке хоч і вже порушене, але підлягає «відновленню». Скептики, не погодившись з такими формулюваннями, апелюватимуть до того, що за умови порушення права останнє вже неможливо буде повністю відновити, та чи хіба підлягає воно відновленню (приведення в попередній стан), що взагалі неможливо, зокрема, з точки зору формальної логіки.

Звідси, цілком закономірно, виникає запитання: якщо ж штраф та пеня є різновидами неустойки, то чи можливо в рамках законодавчої техніки застосування останніх за одне цивільне правопорушення. Вищий господарський суд України дав відповідь на це питання ствердно. Між тим, залишається упущеною проблема узгодження такої судової практики із основоположними конституційними засадами юридичної, а відтак і цивільної відповідальності. Так, Конституційний Суд України у своєму рішенні вказав, що засади цивільної відповідальності визначаються виключно законами України.

За загальним правилом, підставою відповідальності за ст. 625 ЦК України є сам факт порушення громадянином зобов'язання, яке впливає з прострочення боржника та неповернення позики відповідно в устанавлений договором строк. Між тим, для встановлення відповідальності важливе значення має саме ця обставина, а не факт незаконного використання боржником конкретної грошової суми. Таким чином, як впливає з вищенаведеного, реалізація позикодавцем свого права на отримання грошової суми, визначена ст. 625 ЦК України, зокрема, за невиконання грошового зобов'язання не залежить від того, доведе він чи ні понесені фактичні збитки, а також доводити розмір прибутку, який б отримав, незаконно користуючись його коштами.

Поряд із тим грошова сума, визначена ст. 625 ЦК України, фактично визначає собою своєрідну плату за користування чужими грошима, в розумінні певного еквіваленту їх вартості за невиконаний обов'язок. Отже, за своєю специфічною, до деякої міри єдиною унікальною природою, вони є спеціальною мірою цивільної відповідальності, яка не може бути віднесена ні до неустойки, ні до збитків. Очевидно, що виходячи з цього, слід дійти висновку, що й п. ст. 551 ЦК України до такої відповідальності застосоване не може бути, а, отже, ця грошова сума не може бути зменшено в силу неспівмірності з наслідками порушення зобов'язання.

Доволі багатоаспектним та проблематичним, як видається, виступає проблема розмежування ст. 539 та 625 ЦК України, зокрема, як процентів за користування чужими коштами та 3 % річних. Причому щодо останніх, то в українській цивілістичній літературі вже утвердилася точка зору про те, що 3 % річних є не засобом забезпечення виконання зобов'язання, не формою цивільної відповідальності, не оперативно-господарською санкцією, а лише так званою платою за користування чужими грошима. Але чи є правильним таке твердження? Очевидно, останнє потребує перегляду.

Згідно з частиною другою ст. 536 ЦК України, розмір процентів за користування чужими грошима встановлюється законом, договором або актами цивільного законодавства.

Висновки. Слід резюмувати, очевидно, й те, що обидві тези про правові підстави для існування та розмежування різноманітних видів «меж» відповідальності мають у свою чергу прагматично та теоретично недосконалі й незавершені формулювання, які у свою чергу потребують уточнення, перегляду. Нові методологічні конструкції виникають «на горизонті» формулювання теоретико-правових дискусій та відображаються у модерному «техніко-юридичному» світогляді. Останнє, позаяк, відображається у сталому зв'язку із принципом «повного відшкодування» при застосуванні цивільної відповідальності.

Отже, з цього приводу можна виразити свою позицію таким чином: «Розмір зобов'язання, який ніяк не може бути забезпечено чи замінено наданням грошової суми, як вказують прихильники цього підходу, з юридичної точки зору не може стати предметом боргу».

Також можна дійти висновку, що неустойка в немайновому зобов'язанні виконує роль результативного засобу впливу на боржника при порушенні ним договору. Разом із тим варто зауважити, що характер правовідношення не змінюється.

В юридичній системі координат, як видається, ядром або серцевиною виступає все ж таки основоположний норматив «добросовісність, справедливість, розумність». На нашу думку, цей засадничий людино-центристський постулат мав би бути тим детермінантом, який формує «межі» відповідальності у приватному праві.

Щодо більш конкретних показників ідентифікації та визначення меж відповідальності, то варто згадати й про специфіку суб'єкта правопорушення, адже у сфері приватноправових відносин їх перелік є доволі роз-

галуженням і «об'ємним». Серед них і держава, і органи виконавчої влади, і фізичні особи, і суб'єкт господарювання.

Вважаємо досить послідовною тезу про те, що і договірна, і деліктна відповідальність можуть поєднуватися в рамках одного виду правовідносин. У цьому аспекті доречно буде наголосити про межі відповідальності, адже саме завдяки цьому приклад яскраво простежується (симбіоз) пріоритет договірної відповідальності (якщо в договорі передбачено більший розмір та обсяг збитків, то застосовуються договірні санкції), якщо ж у договорі не передбачено було межі відповідальності, то підлягатимуть використанню ті рамки, які будуть доведені у судовому порядку.

Здавалося б усе просто, аж ніяк! Перед нами часто постає багато проблем на практиці. Це пов'язано як з відсутністю чіткої регламентації визначення формули розміру моральної шкоди, так і єдиного підходу до встановлення тієї межі розміру та обсягу матеріальної шкоди, інших витрат (проценти за користування чужими грошима, інфляційні витрати тощо, компенсаційні витрати).

Таким чином, на сьогодні є нагальна потреба встановити на законодавчому рівні нормативи визначення як моральної шкоди, так і меж матеріальної шкоди. Пропонуємо визначити єдину матрицю такої дуалістичної моделі, яка б була універсальною і в сфері договірних відносин, і в сфері деліктних.

Ці проблемні аспекти правового регулювання меж відносин відповідальності у приватному праві потребують подальшого наукового дослідження у спектрі аналізу праволюдських проблем.

¹ У колективній монографії «Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення», підготовленої фахівцями різних галузей права, під редакцією Р.А. Майданик, цивільно-правовій відповідальності, яка настає незалежно від вини, присвячено окремий підрозділ Васильєва В.А., Подцерковний О.Р. *Господарське право України*. Харків: ООО «Одіссей», 2008.

² Безклубий І. До питання про підстави виникнення грошового зобов'язання. *Право України*. 2004. № 4. С. 57–60.

³ Покровский И.А. Возмещение вреда и разложение его. Дилеммы современного гражданского права в области ответственности за вред и убытки. Доклад в Киевском юридическом обществе. *Вестник права*. 1899. Т. 9. С. 1–39.

Резюме

Дубицька Н.Т. Межі відповідальності в приватному праві.

Метою даної роботи було показати і сформулювати межі відповідальності в аспекті дослідження одного із елементів її фактичної основи (делікта). Авторське бачення в цьому дослідженні подано. Аналізуються праці українських та зарубіжних вчених у сфері дослідження приватної відповідальності, її особливостях і пропонуються зміни в чинне законодавство України.

На основі теоретичних висновків вносяться пропозиції в чинне законодавство.

Ключові слова: цивільна відповідальність, межі відповідальності, індивідуальний характер приватної відповідальності, подвійна відповідальність, обов'язок, шкода, штрафні санкції.

Резюме

Дубицкая Н.Т. Грани ответственности в частном праве.

Цель данной работы – показать и сформировать границы ответственности в аспекте исследования одного из элементов ее фактического основания (деликта). Устранить данный недостаток можно путем согласования всех норм института гражданской ответственности с указанными принципами. Анализируются труды украинских и зарубежных ученых к вопросу о гражданской ответственности, ее особенностях и предлагаются изменения в соответствующее законодательство Украины.

На основании теоретических выводов внесены предложения по совершенствованию действующего гражданского законодательства.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, границы ответственности, функции ответственности, индивидуальный характер гражданской ответственности, грани частной ответственности, гражданские охранительные правоотношения, ущерб.

Summary

Nataliya Dubytska. The legal borders of the responsibility in private law.

The given article is dedicated to the research of the conception and principles of civil responsibility and to the analysis of the dynamics and legal relationship's matter of civil responsibility, it is determined the functions and regulations of civil responsibility and it is considered several questions about conditions and effectiveness of civil responsibility in the dissertation.

The need of new meaning of the legal responsibility is attempt to set in the present article. In article the author's position on the question of the reinterpretation legal liability is proposed, problems of a civil liability in the system of the legal responsibility are investigated, works of the Ukrainian and foreign scientists are analyzed and changes in the legislation of Ukraine are offered.

The author of this article propose personal way of resolving the underlined problems. The deep analysez of the researchers of Ukrainian and foreign scholars are proposed.

One only priority arising from this research is need for greater familiarity with the substance and the meaning of long established human rights terminology in the languages through which this discussion is really proposed.

A new combination of substantive human rights information, drawn from a variety of sources and also professional terminology is clear. Meets a critical need in Ukrainian legal cooperation, the main vision in this research is definitely argued with the conditions regards the main learning about legal liability. Written in a clear form, this publications combines factual information, according to the nowadays legislation, with a variety points of view of majority scholars. The main purpose of this article is emphasized mainly through the legal "bridge" of diversity by top meaning. However, the author's point regards the borders of liability in private law is well-done indeed.

Notwithstanding its somewhat misleading name, it is clear that equitable form of liability can function, in some cases at least as a cause of action. The legal responsibility arising where a defendant breaches a contract or commits a delict may be seen as a ordinary (not twice) liability, as it depends on a delict by the defendant of a primary duty, imposed by the law of contract actually. The concept

of an equity by contract liability may appear to be somewhat fabulous. It is often said for example, that, even after the facts giving rise to the enable rights have occurred, but before any court order in his or her favour, a claimant has only an "inchoate equity", rather than any more specific right against the defendant. The conceptual doctrine fits well, on the other hand, with the idea of a primary liability altogether is presented by author

The legal borders of the private responsibility: The article is devoted to the multidisciplinary research about the borders of the private responsibility in the law system. The author vision in the research is emphasized mainly on the problem of determination

Key words: The borders of private liability, Private responsibility, state protection, moral compensation, the size of real damage, civil responsibility, dual responsibility, individual character, penalty, reimbursement of losses, obligation, damages, compensation, kind of legal liability.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.52

УДК 346.31; 346.91

С.М. МАМЕДОВА

Світлана Маліківна Мамедова, аспірантка юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса*

ORCID: 0000-0002-4479-3554

МАЙНОВИЙ СТАН СТОРІН ЯК ПІДСТАВА ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ

Постановка проблеми. Відповідно до положень ч. 1 ст. 233 Господарського кодексу України (далі – ГК України) у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому слід враховувати: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, а й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу¹.

З наведеного положення вбачається, що майновий стан сторін у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора є однією з тих обставин, що обов'язково повинні враховуватися судами під час вирішення питання про зменшення розміру штрафних санкцій, але легального визначення поняття «майновий стан сторін» ст. 233 ГК України не містить, що тягне за собою неоднозначність у розумінні категорії «майновий стан» та залишає відкритим питання, який саме майновий стан сторін слід враховувати судам при такому зменшенні, що в свою чергу й зумовлює актуальність досліджуваної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання зменшення розміру штрафних санкцій приділили увагу ряд учених, таких як О.А. Адамовська², Н.Т. Петрицин³, О.П. Подцерковний⁴, К.В. Романчук⁵, З.Ф. Татькова⁶, О.С. Ткачук⁷, К.В. Шиманська⁸ та інші, проте питання майнового стану як окремої підстави зменшення розміру штрафних санкцій й досі залишається дискусійним та потребує подальшого теоретичного доопрацювання.

Метою статті є визначення ознак важкого майнового стану боржника та задовільного майнового стану кредитора, які можуть бути враховані судом при зменшенні розміру штрафних санкцій у правозастосовній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Стосовно такої підстави зменшення розміру штрафних санкцій, як майновий стан сторін, слід підкреслити наступне: в положеннях ч. 1 ст. 145 ГК України визначено, що майновий стан сторін суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та зобов'язань, що відображається в бухгалтерському обліку його господарської діяльності. Також Положенням про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26 січня 2001 р. № 49/121, встановлено, що фінансовий стан підприємства визначається як сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні можливості підприємства⁹. У методичних рекомендаціях щодо аналізу фінансово-господарського стану підприємств або організацій Державної податкової адміністрації України (лист № 759/10/20-2117 від 27 січня 1998 р.) зазначається, що «фінансове положення (стан) є комплексним поняттям і відображає рейтинг підприємства на фінансовому ринку, його кредито- і податкоспроможність характеризується системою показників, які визначають на конкретну дату»⁹.

На доктринальному рівні визначення фінансового стану підприємства надається багатьма вченими. Зокрема, А.Г. Корбутяк та М.М. Бута вважають, що фінансовий стан підприємства – це економічна категорія, що визначає реальну (на фіксований момент часу) та потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечити достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності, певний рівень саморозвитку підприємства та спроможність погашення зобов'язань перед відповідними суб'єктами господарювання¹⁰.